

**HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA I**

M.B.Jyrwa

1998

HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA - I

M.B. JYRWA

Sien shon ba nyngkong
1998

KI LYNNONG

	sla
Ka Jingkynthoh	i - v
Shikyntien na ka Nongthoh	vi - vii
I Jingkynthoh Lyngkot	viii
1. Ka Epik	1 - 7
2. Ka Jingkyrpad	8 - 18
3. Ka Phang Pdeng	19 - 29
4. Ka Plot/Ka Shynrong jong ka Poim	30 - 34
5. Ka Jinglangdong ki Jingjia	35 - 52
6. U Jom	53 - 72
7. Ka Burom Ba La Jah : ka Allegory	73 - 94
8. Ka Ri Myngkoi : Ka Geography	95 - 107

(i)

Ka Jingkynthoh

Ka jingkynthoh lyngkot halor ka kot thymmai I Prof. H. Warmphaign Sten kaba la jer **La Dkut Sohpet**. Ka **La Dkut Sohpet** (1996) ka dei **Ka Burom Ba La Jah**, **Kitab 4 & 5**.

Nyngkong eh nga pynpaw ia, ka jingkmn kaba khrow haba la ong ia nga da u nongthoh ban kren ei ei halor jong kane ka kot **La Dkut Sohpet** (1996) ha kane ka sngi ha kaba yn pyllait paitbah ia ka. Nga shim ia kane kum ka kabu kaba don burom ban kren ei ei halor ka jingtrei kaba nga ha lade hi nga da khein kor eh.

Ha ka shuti lyiur (July 1996) haba kane ka **La Dkut Sohpet** ka dang ha Press, nga la ioh lad ban pule bniah ia ka na ka copy ba la shu type, ryngkat bad I Professor Sten hi bad dei halor kane hi ba ngan kren ei ei mynta.

Kaba ngan kynthoh hangne kan long tang katto katne ki mat kiba kham kongsan. Ia ka jingpule bniah halor jong ka nga ieh ha ki rang bad thei pule. Ia mynta hi dang don tang iwei iba la pynshong ia la ka jingwad bniah halor kane ka kot **Ka Burom Ba La Jah** ha ka kyrdan Ph.D.

Ka phang pdeng jong **Ka Burom Ba La Jah** ka long: "Kumno ki hap haduh katne ba man Ha ri jong nga! ...

"... kumno ki liat

ki hap: da buit thymmai ne mon sngewbha?"

U nongthoh lyngba **Ka Burom Ba La Jah** bad khamtam mynta ha kane ka kot **La Dkut Sohpet** u la pyrshang ban thir ban tai lyngba ki nia ki jutang khnang ban pynioh ha ngi ia ka jubab ia katei ka jingkylli haneng. Ka jubab ba u myllung u la ai kam shym la shu long ka nia madan ne ka nia khar ei, hynrei ka long kaba la pynshong nia halor ki khanatang ba u hi u la lum, ka jingtip ia kiei kiei baroh ha

(ii)

sawdong jong u la ka long na ka jingpule ne ki jingjia kiba ma u hi u la iakynduh. Ka jingpyrkhat bad ka bor pynshongnia kaba u myllung u don, ka la pynlah ia u ban tei ia une u mot jubab bym pat ju don ha ka history ka thoh ka tar Khasi. Kane kam dei ka jingpynroh, hynrei ka dei ka jingshisha ba ym pat don kawei pat ka jingtrei ka ban kham khraw ia kane na ka liang ka jingjrang, ka phang pdeng bad ki jingjia baroh. Une u mot ba jrang tam ha ka litereshor Khasi, (kata ha ka poitri), u don shisha tang kawei ka phang pdeng, hynrei la pynlong ia u da ki met khleh ba bun jait kiba la mih kumba la ong hi u nongthoh na ki jingthoh jong kiwei pat kum u Rabon, Homi, Soso bad On: Kine ki ieh ha ngi ki longdien ka syrngiew ban rieh tngen katto katne. Ki met khleh ki mih ruh na ka *Aeneid* u Virgil, *Divine Comedy* u Dante, *Paradise Lost* u Milton, Aristotle's *Poetics* ban jer tang khyndiat; na ka saifi pyrthei ha Ri Khasi Jaiñtia (Meghalaya) khamtam ha ka por ba dang ieng rasong ka APHLC bad hadien ruh, ha ka rukom im ki briew kumba ka paw ha ki kyrdan ba pher jong ka imlang sahang, na ka Bible bad na ki jingrwai Khasi Hymn Book ka Balang Presbyterian. Lada yn shim ia kane ka jingtrei baroh kawei kum ka jaiñ lah ban ong ba ki ksai pyngkiang te ki bun palat la ha ki rong ne dur jong ki, bad kane lehse kan long kawei ka dong na kaba lah ban wad bniah halor jong ka.

Ka Burom Ba La Jah ka dei ka drama shaphang u briew ha kaba u briew u paw kum u jingthaw ba shida ha khmat u nongshun u Blei, kata u Jom, uba haba um lah ia u Blei u trei ia u jingthaw jong u. Ka jingiaid ka phang ka dawa ba u briew u dei ban don kham shadien ha ki jingjia. Ha ki Kitab 1-3 lei lei, la shu iohi ia u briew tang ngut nget. Dei ia ki ksuid bad ka buit trei kam jong ki hapoh ka jingialam u Jom bad Ren ba ngi kham iohi. Dei tad haduh ha ka **La Dkut Sohpet** ba ngi iohi ia u briew ha ka dur ki 14 ngut, kata (7 kynthei, 7 shyrnang) bad ngi sa iohi bha ruh kumno kine ki la shah thok da kaba suk ha u Spai kum u ngap bad u Jom kum u moina. I Prof H.W. Sten kum u *conscious artist*, i la iohi lypa ba u briew uba shah jop kumta, um lah ban long u tyngshop pdeng jong ka poim kaba kum kane bad dei

(iii)

namarkata hi ruh ba u Jom Rekha ia uba ngi lah ban ong ba u long ka pdeng duh jong ka buit thaw tyngshop u la shim ia kane ka jaka. U briew ba shida u la shah shet shukor ha ki buit phnieng u Spai (ngap) namar ba u briew hi u la mon ban shah shkor ia ki nia pynbieit, ki nia ba sngew shongnia shisha, bad haba u briew u la sngewdei ia kita ki nia, da la ki kti hi u pom pynkhylllem ia ka jingkieng Sohpetbneng. Kane ka jubab ba la ai da u myllung ka iasyriem shibun eh ia ka jubab ba la pynpaw ha ka Bible: ka jingpynshoi u bseiñ ia ka Im da ki nia ba sngew shongnia. Kane ka kdew ia kaba kham jylliew ka jingpyrkhat bad kata ka long ba ka jinghap ha kano kano ka apot ka ju sdang borabor na ka jingiakren ba ha lade hi da ar ki jinglong kiba don ha u briew, ban ngeit bad leh ia ki jingai jingmut thymmai ne ban snoh beit tang ha kaba rim. Kane ka long kata kaba ha ka psychology ki ong ka *rationalization*.

Ka jingmih ba pait pnat nangne ka long ka jingkylli: hato u briew un ym hap, lada um shym la ia kren bad u ngap ne moina? Ka **La Dkut Sohpet** kam shym kren ia kane, namar ka jingsdang jong ka kam long shuh ha ka lada hynrei ha kaba la long la jia ryngkat bad ki jingioh pateng nangta.

Ka Burom Ba La Jah kynthup ia ka **La Dkut Sohpet** ka long ba la thoh ha ka Blank Verse. bad la wanrah ia ka rhythm da ka *syllabic rhythm* kaba 10 kyntien. Ka Blank Verse hi kam don ka jingtara ki laiñ hynrei ha kane ka poim, u nongthoh H. Warmphaign Sten u la lah ban wanrah da ki spah ki laiñ kiba ka tara ka long hapoh jong ki hi.

e.g. Ym slem ban sngew ba jlew ki ksew V:142

Kumta iu briew ka pynma her bun i

Ba rieh ka Sngi, um shai ba rieh u Bnai,

Ba rieh ki khlor; kat shaba tur u ur. (V:184-186)

Ki buit pyndonkam ia ki sur sawa kum Assonance, Alliteration, Consonance, ki buit batai simile bad metaphor ki long ia kiba ia pyndonkam pahuh bha. Nangta don ka jingbuh beit ia ki jingjia ha

(iv)

ka rukom ba beit beit ne ba mar khongpong. Kine ki dawa ka jingwad ba kham bniah ia kane ka poim. Khnang ban iohi ia ka style jong une u nongthoh lehse kan iarap lada yn ia nujor ia kane bad kiwei pat ki style kum ka Grand Style u Milton. Haba ngin wad bniah lehse ngin shem ba ka style kan long pynban Anti Miltonic Grand Style. Ka shong ha ki nongwad bniah ban leh ia kane.

Ryngkat bad kaba peit bniah ia ka Style ha ka liang ka jingpyndonkam ia ki kyntien (diction) lah ruh ban pyrkhāt ba kam long kaba bakla lada yn tyrwa ba dei ban don ka jingpynkylla ia kane sha ka English khnang ba kiwei ruh kin tip shaphang ka jingnangsan ka Poitri Khasi. Hynrei ka kam kam long kaba suk. Ki kyntien khamtam ki adverbs ba la pyndonkam kylluid bha kim long kiba suk ban pynkylla. *

e.g. **Beb** beb.shyntur u Jom ka khih;

Khriaw khriaw ki riew ki tmain da speh diengkhied.

Dei namar kane ka daw, I Prof. H.W. Sten I la kdew lypa ha nga ha ka 9.8.96 ba lada dei ban translate ia kane, u nongpynkylla un hap rieh tngen kham bun ha ka shatri ka jingmut (semantics) khamtam ban ia da kumwei.

Ka Shynrong (Structure)

Ka **La Dkut Sohpet** ka long ka jingpynwan dong ia ka jingtei ba kaba la ieh shipor tang shiteng shilliang ha **Ka Burom Ba La Jah Kitab 1 - 3**. Ia kane ka jinglangdong ki jingjia lah ban ioh shai kdar lyngba ki kyntien sdang jong ka Kitab I, bad kyntien kut Kitab 5 kumne:

Bu Briew u thew pyrshah hukum u Blei,

U khet jingkieng ha kliar u Sohpetbnéng.

U kwah phetrich na khmat ba iai thaba

Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw; (I:1-4)

Haba burom ka jah, ka jah, ka jah

Kumta burom u briew bad Jom ka jah

(v)

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap. (5:506-508)

Namar ba u myllung u dei u *conscious artist*, ki jingjia baroh ki hap bha sbok sbok ha la i jong i *jong* i jaka, bad haba lum lang ia ki baroh lah ban kren shai ba ka **La Dkut Sohpet** ka pyndap pura ia ka jylli ki jingjia. Lada yn peit ia ki jingjia kum kiba hap ha ka **blue print** ka jingpyrkhat u nongthoh yn shem ba ym shym don wat kawei ruh na ki ka ban noh kyrweng khlem da syndong lang khop.

Ka jingpyndap ba pura jong ka **La Dkut Sohpet** ia **Ka Burom Ba La Jah** ka long ruh na ka liang ba mynta la pynpaw shai kdar ka burom jongno kata kaba la jah. Baroh shikatta ki jingkylli ki la mih kum: Kaei ka jingmut jong kane ka poim ba khraw? Mano ba jah burom? Don kiba pyrkhāt ba kane ka dei ka translation ba mih na ka **Paradise Lost**. Hynrei kane ka jingpynlang ba thymmai sha **Ka Burom Ba La Jah** ka iathuh shai ka jongno bad kumno ka burom ka la jah. Ka burom u briew ka la shu jah syndet na u tang shu mar ia mynjur ban khet ia ka Tang nub Tang Jri. Ka jah syndet namar u briew (baroh 14 ngut) u dei u tyngshop rit, hynrei ka jong u Jom u tyngshop pdeng te ka jah khyndiat pa khyndiat. Ka long kaba sngewtynnad ban bud dien kumno u myllung u la pynmih bluit ia u syiem ka krem. (Ka krem ka jaka rieh uba shah jop). Haba u la mih, u la iaied leh kyrtong bha ia lade, hynrei wat une hi u la shem ba u briew ha kaba kut um donkam shuh ia u, bad kumta u la rai ban leit phai sha la ka krem maw kum u ba la jah burom.

Khublei,

'Ha Sharing Cottage'

Lumbhalang, Nongthymmai,

Shillong - 793014

M.B. JYRWA

11. Sept. 1996

(vi)

SHIKYNTIEN NA KA NONGTHOH

Ka Burom Ba la Jah da u H. Warmphaign Sten kam long ka poim kaba suk ban sngewthuh lut. Ha kane, u nongthoh u la thaiñ ni bha ia ki jingpyrkhat kiba u la lum la lang lyngba ka jingpule bad jinghikai jong u bad lyngba ki jingiashem jingiakynduh ba bun jait ha ka jingim. Ka jingtip bad jingsngewthuh bha jong u ia ka pyrkhat Khasi, ka jinglah jong u ban lum lang ia kine baroh ha ka shlem mutdur jong u ka la pynlah ia u ban ai ha ngi ia kane ka thylleng epik ba nyngkong eh ha ka histori ka literashor Khasi.

Ka Burom Ba la Jah ka kynthup ym tang ia ki jingpyrkhat jingpuson, hynrei ia ka buit thaw poitri ruh. U H. Warmphaign Sten uba dei u nonghikai, u kwah ba ki jingnoh synniang jong u kin long ki nongmuna ia ki longdien jong u. U pynpaw ia kane lyngba ka buit thaw tyngshop, ka plot, ka jinglangdong ki jingjia. U ngeit ba ka literashor ka kren ia ka jingim, namarkata lyngba kane ka poim u wad ban pyndeï ia ki jingjia bad ka jingim ha ri Khasi. Ka poim kam dei ka jingjia tang shaphang ki ksuid bad kita ki brieve ba nyngkong eh, hynrei ka don ka jingkdew ia ki bynta bapher bapher kiba long ba jia ha ka ri hi. Ka poim ka dei namarkata ka allegory.

Nga pynpaw ka jingsngewnguh kaba khraw ia I Prof. H.W. Sten ba la khlad noh na ngi. I bym shym la tyngkai ka por bad ka bor ban iarap ia nga ban sngewthuh ia katto katne ki bynta kiba kham jwat ha ka poim. I la kyntu ia nga ban buh ha ka dur ka kot ia baroh ki notes kiba nga la thoh hadien ka jingpule bniah ia ka poim. Nga sngewbynnud ba I Babu (kumba ngi ju khot sngewtynnad ia I) im don shuh bad ngi. Lada ka la long da kumwei, ma I hi in jin da la ai ka jingkynthoh halor kane ka jingkynthoh jong nga halor **Ka Burom Ba La Jah**.

Ka jingsngewnguh kaba khraw ka leit sha I Prof. I.M. Simon

(vii)

iba la sngewbha ban pyllait por khnang ban pule ia ka Manuscript bad ban ai ka jingkynthoh halor kane ka jingthoh jong nga.

Ki la don lypa ar tylli ki jingthoh halor kane ka poim. Kawei ka long ka jong u nongthoh hi kaba u la kynthup ha U Prew (1987); kawei pat kaba la thoh da u Mawrang S. Kharsyntiew (1984) kaba u la ai kyrteng Ki Khyndai Jylla. Kine ki jingthoh ki long tang halor ka Kitab I bad Kitab II. **Ka Burom Ba La Jah** mynta ka don haduh ka Kitab V. **Ka La Dkut Sohpet** ka dei ka Kitab IV bad V (1996). Ki lynnong kiba don ha kane ka kot ki ktah ia baroh san tylli ki kitab, hynrei ki long tang khyndiat eh haba ia nujor bad shibun kiei kiei kiba dei ban kren ha ka jingiadei bad ka poim.

Ha kane ka kot, ki nongpule lehse kin sngewppher kumno re ba ym shym la kdew sha I Prof. H. Warmphaign Sten (ba la khlad noh) kum u Myllung hynrei kum u Nongthoh. Ka daw ka long ba u Nongthoh hi um shym la sngewbha satia ba yn khot ia u u Myllung. U Nongthoh u la da kren shai ba um long u Nongrwai, hynrei tang u nongthoh shi beit.

Ki kritik kin sa nang mih ki ban nang thoh bun kiei kiei halor kane ka poim. Kane ka kot kaba nga thoh mynta ka long tang uwei u mawjam sha ka jingialeh ban sngewthuh ia ka. Lada ki ban pule ia ka kin myntoi katto katne bad kan pynkhih ia ki ban wad shuh shuh bad tih kham jylliew halor jong ka, kata kan pynhun ia nga.

'Ha Sharing Cottage'
Lumbhalang, Nongthymmai,
Shillong - 793014.

M.B. Jyrwa

November 4, 1997.

(viii)

Mawlai - Umjaiur

Shillong 793008

14th January, 1998

I Jingkynthoh Lyngkot

Nga sngew kmen shibun haba nga la ioh ban peit ia ka jingthoh i Dr. M.B. Jyrwa (Kong Mum) **Halor Ka Burom Ba La Jah**, ka jingthoh jong i Dr. H.W. Sten (ba la khlad).

Nga la ithuh ia i Kong Mum la slem, bad nga la tip shaphang jong i kum ka Nonghikai la kham slem shuh shuh. Nga tip shaphang ka jingbniah jong i haba i thoh ia kiei kiei, bad kam shym la pynlyngngoh ia nga haba nga la iohi haduh katno i la lah ban thir ia ki bynta kiba ki nongpule ki donkam ban tip, ba ki lah ban sngewthuh kham bha shaphang ka ryngngoh u Nongthoh kum u Nongthoh. I la leh ia kaei kaei kaba dei ban iaroh.

Nga ngeit u Keats un ym bat eh lada ngan shim kylliang khyndiat khyngoit na kaba u la thoh 180 snem tam mynshuwa: ha ka Sonnet jong u "On First Looking Into Chapman's Homer" u la ithuh kumno ba u la kham sngewthuh kham bha shaphang u Homer da kaba pule ia ki jingpynkylla jong u sha ka Ktien Phareng ia ki epic u Homer. Nga ruh nga sngew ba kaba kum kane ka jingsngew ka la rung ha nga haba nga la pule ia ka jingthoh i Kong Mum halor ka epic i Bah Sten: nga sngew ba nga la lah ban sngewthuh kham bha shuh shuh shaphang i Bah Sten lyngba kane ka *Critique* jong i. Khublei shibun, Kong Mum !

Nga kyrmen ba i Dr. Mrs. Jyrwa in dang pyndonkam ia la u khulom na ka bynta ka jingmyntoi ki Nongpule.

Ivan M. Simon

LYNNONG 5

Ka Jinglangdong ki Jingjia

Haba pule ia **Ka Burom Ba La Jah** ngim dei ban klet ba u H. Warmphaign Sten u dei u nongthoh poitri da la ka mon. Ba u mon kumta, u pule bha ia ki aiñ thoh literashor, u pynshitom ia lade ym tang ban sngewthuh ia ki hynrei ban pyndei ia ki ha la ki jong ki jingtrei. U ia ksaid ban lap iu ksai ki jingpuson bad ban bud dien ruh ia u. Kaba lap ksai bad kaba bud dien ia u ka pynioh ha u ka *experience* kaba pynlah ia u ban ong:

... ngan iohi da khmat,

Ban sngew da shkor, ban mad da met la jong.

(III: 12-3)

Ka shynróng jong ka poim ka pynshisha ba u nongthoh u la da iohi bha ia ki jingjia baroh. Ynda haba u la pyndap doh ia ka shynrong ym tang ba ka long kaba sngewtynnad, hynrei ngi iohi lyngba ka poim ia ka jingkhraw jong u kum u nongthoh poiri. U la leh kumba u la hikai, kata u la pyndei ia ki aiñ ha la ka jong ka jingtrei. Kawei na ki aiñ ka epik poim ka long ba ka jingkam jong ka ka long kaba khraw bad ba tylli, langdong bha. Ia ka jingkam la pynlong lyngba ki jingjia kiba long kum ki mawit kiba haba la buh bha uwei halor uwei kat kum ka plan ki pynlong kawei ka jingthaw ba khraw. Kawei kaba ngi dei ban tip ka long ba ki jingjia ha ka epik ki jia lyngba ka ktien ba ki tyngshop ki kren ne ba u nongthoh u iathuh shaphang jong ki.

Ban sngewthuh bha ia ka jinglangdong ki jingjia ha kane ka poim dei ban pule ia ka naduh ba sdang haduh ba kut. Ynda la leh kumta yn sa iohi ba ki jingjia ki iasnoh shisha kawei bad kawei bad ba kine baroh ki ia thew lang sha pyrshah ka thong ia kaba u myllung u la buh kat kum ka phang pdeng bad shynrong ba u la mang lypa. Lada yn bishar bniah ia kane ka poim, kumba la kdew ha ka shynrong jong ka ki jingjia na ka Kitab I ki khun sha ka ban pynkut jylli ha ka

Kitab V. Shuh shuh yn lap ha ka jingpyrkhun kut ia ka jylli ba ka kitab kaba kut ka dei pynban ka kitab kaba sdang. Ka phang pdeng ba la wan rah ha khmat duh ha ka poim (Kitab I) ka don ki kjat jong ka ha ka Kitab V. Ka jinglap ia kaba kum kane ka dur ha ka poim ka pynskhem lypa ba ka jingkam ka don ha ka jinglong ba langdong bha.

Ngan kdew ia ka jinglangdong ki jingjia da kaba shim ia ki jingjia lyngkhot lyngkhot. Nga la jied ban wad ia ka jinglangdong da kaba shim ia ki kyntien kiba u nongthoh u pyndonkam ban thain ia ka jingjia lyngba ka poim. Lah ban leh ia kane sawdong sawdong ki tyngshoh-puron kiba u nongthoh u pynkren, ne lyngba ki jingkren jong u hi. Ha kiwei pat ki kyntien, kaba wad ia ka jinglangdong ki jingjia ka tong hi kaba wad ia ki ktien bad kyntien ba u nongthoh u pyndonkam ban kdew kumno ki jingjia ki sdang bad ki kut ha ka poim. Hangne nga shim tang katto katne ki jingjia. Dang don kiwei kiba nga la iehnoh da kaba pyrkhat ba kine kiba ngan kdew ki la biang ban kdew ba ki jingjia ki iasnoh lang kawei shisha.

Ki Jingjia lyngba ka Pang, Duk, bad kiwei.

Ban kdew ia ka jinglangdong ki jingjia, nyngkong eh ngan shim ia ki laiñ I:1-13 kum u ksai uba u nongthoh u la lap bad ia uba u la bud dien lyngba ka poim. Ha kine ki laiñ sdang u kdew ba u briew u la tam hukum iu Blei ha kine ki lai dong.

- (i) U tiew pyrshah hukum u Blei, kumba la batai, u shet ja shi ser ha ka jaka shi shir kumba la bthah U Blei;
- (ii) U khet ia ka jingkieng na kliar u Sohpetbneng;
- (iii) U kwah phet rieh na khmat u Blei uba ka khmat jong u ka dap da ka jingthaba ka burom bad ka jingieit nylla.

Ka jingmih na kine ka long ba ka Duk, ka Pang, ka Jynjar, ka Sngewsih Khuslai bad Jingiap ki la kylla long ka jingioh pateng u khun bynriew. Nalor nangta, u khun bynriew u la sah ha ka dum ka

lyngngoh kaba kynjia mynsiem kaba la pynlong ia ki longshuwa jong ngi ban dwai bad ud ha u Blei Trai Kynrad ha kine ki kyntien harum.

“Ko Blei Trai Kynrad,
 Ngam lah shuh ia ka babuh,
 Ka mei ka iaw, u ñi u kong;
 Nga sah ha ka bieit ha ka lyngngoh,
 Ngam kot shuh sha ka tynrai,
 Nga sahkut tang ha shiteng tang ha sla
 Nga khraw ka ryngkang ka palat,
 Nga khraw ka lait ka let:
 Ngam lah pyndap pynbiang shuh.
 To iaimap to iai-isynei,
 Haduh ba Phin da sei hi Maphi,
 Ia u Simpah u Simkaro

... (Lyngdoh 1937. 1990:20)

Ban pynlong kawei ia ki jingjia, u nongthoh u wad ia ka tynrai jong kine i.e., ka Duk, Pang, etc. Kat kum ka poim u lap ba kine ki dei ki ksuid na ka Jylla Nyngkong. Kine ki la bud ia u Jom sha Pyrthei ha kane ka rukom. Ha Jylla Nyngkong la pynlong ia ka Dorbar Ksuid II ha kaba u Jom u la pynsgew ha ki ksuid na baroh ki Jylla ka ri Myngkoi ba ki dei ban leit sha thma.

Sha thma ngin tur ngin mait katba kynduh.

Lada ngim tur mynta ia phi u iuh

Na khlieh.

(II:969-71)

U nongthoh u iathuh ba la don lai jur ki ksuid long kmie kiba la ieng ban tyrwa bad pan jingbit ban leit sha thma. Ki ong

“To khot ia ngi ko syiem, ngi don ka kam

Ban trei ha thma shi rta jingim jong ngi.”

(II:983-4)

U Jom um ithuh, kumta u kylli

“Phi dei kiei?”

“Ma nga ka Duk, kane ka Bieit, kane

Ka Pang: Kane Jynjar, katei Sngewsih:

Kato hajan jong phi ka dei Khuslai”

La pynithuh ka Duk hu Jom ban kloï.

(II:985-9)

Kine ki la bud iu Jom shaduh sha Pyrthei. Haba la lap iu briew, haba la pynshoi ia u ba ka bha hangne ha khyndew ban ia ha bneng, kine baroh lai jur ki iai trei ia la ki kam. Ki trei kumta namar ki kynmaw ia kaba u Jom u ong:

“...

La miet ne sngi, la slap ne rngaw trei beit,

Klet shuwa ia nga, kamram kynmaw wat klet.”

(III:716-7)

Kine ki ksuid ki trei da ka jingieit bad jingburom kylliang iwei ia iwei. U Jom u ong

Ngim ju iashoh iadat

Ha ri la jong. Ngi ieit burom kylliang

Khlem thngan khlem sliang.

(V:439-41)

Kane ka jingong u Jom ka ia snoh bha bad ka rukom trei ka Duk, Bieit, Pang, Jynjar, Sngewsih bad Khuslai. La kdew ba kine ki ia trei lang borabor ha ka jingim ki briew. Haba dei ba trei ka Duk, ynda wan sa ka Bieit, kine baroh ar ki wallam sa bad ia ka Pang. Ynda trei shuwa ka Pang ha ka met, wan sa ka Jynjar, Sngewsih bad Khuslai ha ka jingmut jingpyrkhat, hadien wan sa ka Duk. Kine lai lai jur ki ia trei lang khlem jingiashoh iadat ei ei. Ki long ki nonglamphrang jong ka Jingiap. Haba kine lai jur ki la trei slem ha u briew, khadduh ka wan ka Jingiap ban pynpyut plak syndon ia ka met bad dkhat de tbak ia ka mynsiem. U nongthoh u kdew ia ka Pang

ba ka iaid lang bad ki lok nyngkong kata ka Duk, ka Bieit, Jynjar, Sngewsih bad Khuslai (V:114-8), ne ba ka iaid lang bad ka Jingiap (V:417).

Nangta u pynlangdong ia ki jingjia da kaba kdew ruh ba haba dei ka Pap lem bad ki lok jong ka ki iaid na khmat ki trei ha kata ka rukom ba kaba lah ban bud dien ia ki kan dei sa ka Pang bad ki lok jong ka.

Haba ka Pap ka lam ia ki lok jong ka: ka Sarong, ka Lalot, ka Lim, u Brai sha duwan kyntang ka pynlong ia ki ban trei bor bah ha ki lyngdoh niam baroh kat haduh ban pynkhongpong lut na niam tipblei sha niam tipksuid. Ha kum kane ka jinglong ka khan ka shat ka jngan, kam kup, ka kfiia da syiar da blang shu sep ei lut. Ki briew kiba pang kim lap shuh ka daw balei ki pang, kumta kim lah shuh ban law ban loit. Nangta ka Pang ka trei tynggeh, ki lok jong ka ruh ki bud hajan hajan. U nongthoh u kylli

Nangno ki wan

Ka Pang, Jynjar, Sngewsih ruh bad Khuslai?

(V:169-70)

Ka jubab ia kane ka la don lypa ha (II:980-89) kumba la kdew sha khmat. Kumne ka kut ka jylli ki jingjia sawdong ka Pang, ka Duk bad ki lok jong ki. Ha shuwa ba u Jom un rai ban leit phai noh sha Myngkoi ryngkat bad u Spai, u kylli

Ki ksuid kynthei ki leh aiu?

(V:406)

U Spai u jubab

Baroh ki iai minot sha thong ki kot;

(V:408)

Ban pynlangdong bha ia ki jingjia, u nongthoh u pynlong ia u khyannah

uba phohbha ban ong:

Ki ksuid kin sah, u Jom
Un jah.

(V:323-4)

Kane ka pyndap dong pura ia kaba kine ki ksuid kin iaisah hangne ha Pyrthei ban long ka jingioh kynti jong pateng la pateng u khun-byrniew ym tang ha ri Khasi hynrei ha ka Pyrthei hi baroh kawei.

Ki Jingjia Sawdong ka Jingiap

Ka Jingiap ka dei kaba triem duh na ki ksuid baroh. U nongthoh u pynkren ia ka shaphang ia lade kumne.

Long katba long, ma nga la kam nga tip,
Kynthei bad rangbah ruh ha rong ranei
Ngan kup, ngan khñiot na ryndang tbak, nangta
Mynsiem kan dkut, ka met kan pyut de plak.
Nang lam ma phi hi kein lynti syngkien
Ynda nu Spai ngin tip nangno ka sdang;
Jait phi u syiem u kmie, u blei jong ngi,
Baroh kin bud bad nga hadien ngan sah.

(I:495-502)

Kumba ka paw kam shym mih ryngkat bad kiwei pat ki ksuid ban leit sha Pyrthei. Ka ap haduh ban da la tip thikna nu Spai shaphang shano yn leit. Ka jingtip kaba thikna shaphang ka Pyrthei bad ki Briew ka la wan ha ka kitab III lyngba ka jingiathuh u Trongbah Rwaibah. Tang shu thikna kumta u Jom u ai ka dak ha u Spai ban leit shaw ia ka Jingiap. La iathuh ba u Spai u la hiar biang sha khrum Khyndai Niamra ban shaw ia ka Pap bad ia ka Jingiap ruh.

"Jingiap ngan shaw"

...
Jingiap u shaw ban dup dap dong ka kam.

(III:507-10)

Ka Jingiap kam shym paw satia ha ka Kitab II. Hynrei mynta ha ka Kitab III la phah shaw ia ka. Ynda ka wan kan leh aiu? Ka kam jong ka ka long, kumba la kdew ban ktah iu briew na ka met bad ka mynsiem, te haba mynta ia u briew ym pat lap ka Jingiap kan iaied kan ieng kumno? U nongthoh u pynkhreh jaka ia ka ha ka jingpan u Ren ia ka (III:550-2). Haba kan leit ban shong bad u kan shong kum ban shu ong noh ha ka met jong u. Ka shuri bih kaba u Ren u kit ha shyntur, kpoh, bad tdong (II:1008-9) ki long ha ka jingshisha ka Jingiap. Ban pynbiang dong ia ki jingjia, ka Jingiap mynta ka la wan (bad u Spai) ha khmat u Jom. Nangta u Jom u ong ia ka kumne.

"Ko khun jong nga", u ksuid u sdang ka nia,
"Shano ngan phah Jingiap? u Ren u pan
Bad ka shi por ban shong; ka krem, ka thliew
U jied. Phan leit bad u, hynrei phan poi
Jaka baroh; to ioh ka bor mynta
Ban long kumta, phan leh kamram bla buh.
Phan ktah na phang ynda la dei ka por:
U syiem, u mraw, u rit, u khraw um lait;
To khñiot, ba met kan pyut, mynsiem kan dkut.
(III:601-9)

Kine ki kyntien u Jom ki iasnoh bad kaba la kdew (I:495-502) shaphang ka bor jong ka Jingiap.

Haba u Ren u pan ia ka Jingiap u ong ba ka biang ia u lada ka Jingiap ka wan wat tang 'shi por' ruh. U Jom de kat kum ka jingpan u shah ba ka kan leit. U ruh u pyndonkam biang ia ki kyntien 'shi por' jong u Ren. Kane ka jingiaiban kam long khlem ka daw.

Ka Jingiap kam lah ban shong sah bad u Ren ha ka met jong u. Lada ka long kumta ka jingiap kan long tang haba don bseiñ. U bseiñ um don ha ki jaka baroh namarkata ka jingiap ruh kan nym long ha ki jaka baroh. Namarkata, ynda la lap iu briew, bad haba la dei ban pyniap ia u, ka Jingiap ka dei ban wan, ban poi ia ki jaka baroh bad ban pyndep de la kamram.

La iathuh shaphang kaba pan u Ren ia ka Jingiap, shaphang kaba u Jom u phah ia ka ban leit 'shi por' bad u. U nongthoh u sngewdonkam ban dang pyni shuh ba u Ren bad ka Jingiap ki don ka jingiadei kaba kyrpang. U Ren um lah ban long Ren khlem ka Jingiap. Ka bih kaba don ha shyntur, kpoh bad tdong kan long kaba sep ei lada khlem ka Jingiap: namarkata la pyni ba u Ren u da khroh ia ka Iap ban wan bad u, ban da pyni ruh ba ka ka bud ia u kumne:

Ale ko Iap baieit ngin leit noh hi

...

Jingiap

Ka bud nadien shaba u lam ia ka.

(III:654-6)

Haba u briew u la sah noh ha sla khyndew, uwei na ki soh kthang ba u la dei ban mad u long ka jingtymmen. Yn leh aiu ia kine ki tymmen ne 'riew snep dieng' kumba ong u nongthoh? U Spai u wit ia ki namar ba kine kim treh ban dih na ki wah ha kiba la khlei jingklet, ki dih na ki pung ba ki tih, kumta kim klet ia la ka tynrai ne ia ki puriskam riawrim. Kine la iohi, ki kiew sha kliar u Sohpetbneng da ka jingpyrkhat ba ka kular u Jom kan long kaba shisha, kata ba yn mih biang pat 'khatsaw ki tnat' (IV:474-5), hynrei haba ki la shah shukor, kaba ki lah ban leh ka long ban iai khmied ki khmat shalor ban wad la kin iohi iu Blei; nangta ki thung tang nub tang jri ban ioh kiew pat sha Ing Basuk u Blei. Ia kum kine ki briew ka bor u ksuid ka pyrta "pyniap! pyniap!" Te kumta ka la long. U nongthoh lyngba u Spai u ai jingmut ia u Jom bad ong

"Khot noh ka Iap"

(V:58)

U Jom ruh u kohnguh ia ka jingai jingmut kumta u pyrta

"To wan ko Iap, pyndep la kam bla khlei."

(V:61)

Kane ka jingong u Jom ka pyniasnoh ia kane ka Kitab V bad ka Kitab

Kane ka jingong u Jom ka pyniasnoh ia kane ka Kitab V bad ka Kitab I na ka liang ki kam ka Jingiap. Ka Jingiap ka wan kumba la khot, hynrei ka ong

"Kynrad! Marwei

Ngam lah. A ba u syiem un phah baroh:

Kiwei ki bun kiba kular ban ktah

Iu briew bla ngop ha shangkhwiah jong phi.

Kin trei ma ki na khmat, ngan trei khatduh."

(V:98-101)

Ka jingpan ka Jingiap ia kine ki lok ban trei ha shuwa jong ka ka pyndap dong ia kaba la kdew sha khmat ba ka Jingiap ka shim ruh ia ka jingiatrei lang jong kiwei ki para ksuid, bad ba ka jingkot sha ka thong ka long da ka jingiatylli hapdeng jong ki.

Ka Jingiap ka pan paralok, u Ren u pan ia ka Iap. U Suidmaw u pan jinglaitluid, ka Pap ka pan ban sah bad u Jom. Ki lai jur ki ksuid kynthei ki pan ban leit sha thma, u Trongbah u pan ban sah ha suiñ, ka Ramew ka pan pyllait na ri Myngkoi. Ki jingpan ki bun; ym shym la kdew lut ia ki hangne. U Jom um ju kyntait ia kano kanø ka jingpan, kata u ai ia kaba ki kwah. Balei? Namar ki ksuid ki long ka dak ka jingwad la ka mon. Na kane ka daw ym ju don ka jingpyrshah na ka liang u Jom ia kano kano ka jingpan. Ia ka jingpan ka Iap ban ioh ki lok ki ban trei na shuwa jong ka ruh u Jom u ai. Kumta u nongthoh u ong:

Ki ksuid ha dur ki skaiñ, ki thliem, thyllah.

Ki kyieng, ki dkhi, ki khñiang, ki ksi, jynreiñ

Ki ktah iu briew.

(V:109-11)

Ka Pang, ka Duk, Jynjar, Khuslai, Lalot, Lim, Khwan bad baroh kiwei pat ki ksuid kynthei bad shynrang ki trei ia la ki kam. Nangta hadien ba ki briew ki la shah katto katne ha kine ka wan sa ka Jingiap. Mynta kan trei la kam bla khlei, kumta u nongthoh u iathuh

Jingiap ka sdang khyrwait, lyndang lyngkrang
Kyllon khunlung bad riew ba syriem snep dieng
Tymmen ka snieh.

(V:124-6)

Ki mrad ba u briew u pynjuh ki ithuh ia ka Jingiap haba ka wan.
Kumta u ksew u jlew ban iathuh ha u briew ba ka Jingiap ka iaid bad
ba kan sa rong iano re iano. Ka Jingiap ka dang sah ha Pyrthei, lem
bad kiwei pat ki ksuid ki khrei.

Ki laiñ I:10-13 ki iathuh kumba la kdew sha khmat, ba hadien
ka jingtrei donbor ki ksuid, bad ka jingshah ban beifi haduh katta
katta u briew u sngew ba u la sah shisha ha ka jingdum.
U nongthoh u ong

Pyrthei ka dum bad miet bad sngi
Naduh ba hap kyrdan Thawlang lawbei nyngkong.
Ka sngi ia ki ban jngoh ka sngew lehraiñ,
Ka phang kim pei aiu ki trei ki kam.

(I:10-13)

La pyniasnoh lang ia kane ka jingphawer jingmut bad ki jingjia
ha ka Kitab V haba kata ka jingdum ka la tap lup ia ki kat haduh ba
kim lap shuh ban wad kseh, mawshamok, ne kynphad ban tbeh ding.
Ym tang ba dum hynrei ka lyer kaba kawut, kaba rat dyngkhong ia
dieng, ia fiut ia fier ka la pynma syrngiew shisha iu briew. Ha ka
jingban ka jingtieng ka jingdum lehse ka la nang dum shuh shuh bad
kane ka la pynlong ia ki ban pyrta

“Jingshai! jingshai!”

(V:187)

Don kiba la kyang ha ka sur jingrwai:

“Jingshai, jingshai, ia pha nga brai: wan noh,” ha ka

sur

La, ti, do, mi, la, si, la, mi, do, ti, la.

(V:199-200)

Kane ka jingsawa ka sur ba blaw kum kane ka iasnoh lang bad
pyndap dong ia ka jingsawa kaba la sawa ha ka Kitab II:14-18.

Kano kano ka jingjia ka don la ki jingmih. Ka la long kumta ha
kane ka kynti ruh. Ka jingpyrta ba ka jingshai kan wan ka la sei soh.
Na suiñ, u nongthoh u iathuh, ka Leilieh ka la ba bad u Pyrthat u la
tied, bad la pynkem ding kynsan ia ki dieng kseh tymmen. Ka ding
ka dak jong ka jingshai ka la wan pat, bad nangne ki briew baroh ki la
rah symbai sha la ing. Ynda ki la ioh jingshai kumne ki la sdang sa
ban sngewthuh balei ka Sngi, Bnai bad Khlur ki rieh na ki. Kim rieh
na ki, hynrei ia ki la nguid da ka Hynroh bad ba lada kin sei ia ki wait
ki tari, tin bad kynja nar baroh ban tem pynsawa jam katba lah, ka
Hynroh kan prie pat ia ka Sngi, Bnai bad Khlur ruh, bad kumta kin
pynshai pat ia ki.

Ka jinglah bad jingwan pat ka Jingshai ka ai lad ia u nongthoh
ban pyniasnoh ia ki jingjia kiba la jia ha shuwa kane. Ha ka Kitab I la
kdew ba ia ka longing u Basa bad Ramew la pynpait pynpra da u
Jom. U Jom u pynsakma ia u Basa, u pynap da u Ryngkew ha ka jaka
jong u, kumta ynda haba la pyllait ia ka Ramew na ri Myngkoi, u la
ioh pynlong longing longsem noh ma u bad ka. Ia kine: Ramew,
Ryngkew bad Basa la shu ieh kumto ha ka Kitab I, hynrei mynta ha
ka jingjah bad jingmih pat ka jingshai la lah ban wan rah pat ia ki da
kaba kdew ba haba wan ka jingdum kumta kine lai ki don la ka jong
ka jingpisa.

Ramew ka btai ba slem ka Shai ban phai,
Ryngkew u jew bu sngew ba jlew ki ksew:
Basa ban da na tieng na ma teng khat
U kylla khla, teng teng u labasa
Iu briew u bym lah shuh shalor ban kiew.

(V:224-8)

Balei ki pisa? Namar ki long ki shakri jong ki ‘khun ki blei’ (I:237).
Kum ki shakri ba shakri hok ia la ki kynrad ki sngewsih ki lynga lem

haba ki iohi ba ki kynrad jong ki ki don ha ka jingdum. Ka jingdum ka mut ba kan ym don shuh ka jingseisoh ha ka Ramew. Ka mut ruh ba ki ksuid ki khrei ki ioh ban iaied laitluid ban ban beifi iu khun bynriew ha snieh Pyrthei. Kine ki pyndap ia ki briew da ka tieng ka smiej suda.

U nongthoh u kdew ba ka Ramew kaba shida ka la iathuh lypa ha u Jom shaphang ba u Jom un sa ia kynduh bad u Trongbah Rwai-bah, bad ba une u bym ju map u bym ju sang iano iano un sa pynpra ia ki mat lai teng u Jom (I:289). U nongthoh u pynurlong ia kane ruh ha ka (III:367).

Na kaba la kdew, ka long kaba shai ba ia ka jinglangdong ki jingjia yn lap tang lyngba kaba pam lyngba ia ka poim na kawei ka kitab sha kawei pat. Kiei kiei kiba la kren ha ka Kitab I kim kut tang hangta hynrei ki phnieng sa bad shawei shawei kat haduh ban pyni ba kawei ka jingjia ka tylli mlon ha lade, nangta ka sa hap de sbok ha ka jaka ba la mang ha ka poim, kumta ban ia snoh lang bad kiwei ki jingjia ha kata ka rukom ba baroh ki pynlong kawei ka jingkam ba khraw jong ka poim.

Ki Jingjia lyngba u Spai

Mynta ngin peit sa ia ki jingjia ba la pynjia lyngba u Spai.

Ha ka Dorbar Ksuid I ka la don ka jingkob na ka liang u Ren ba u un trei lut kumta

"...

Ban iaied pyneh shadem ma phi, ko Jom."

(I:455)

Ka Pap ka sngew mong na ka bynta u Jom haba ka sngap ia ki ktien u Ren. Ki long shisha ki ktien pynpoh. Kumta ka Pap ka kem ktien, ka beifi ia ka kob kyrtong u Ren uba tang kam ka miaw lane sew iong u lah iap tyrsaw. Nangta ka ai jingmut bymdei ban ngeit ia u Ren khlem da phah syntiat phah swait shuwa da u Spai ha shuwa ban

shim kano kano ka jingrai. (I:460-71). Ka kyrteng u Spai ka mih nyngkong hangne.

Ka Jangiap ruh ka ia mynjour bad ka Pap shaphang u Spai. Ka ruh ka ai jingmut

"...

To phah syntiat du Spai don nam jong ngi
Khubor antor un rah nangta sha ngi"

(I:486-7)

Hynrei ka kam bla ai iu Spai ia mynta hi ka dei kyrpang kum u sentri. Ka hukum bu ioh na u Jom kam long ba ma u un leit sha shuwa jong ki paid ksuid hynrei ba un ap sentri, ha Khyrdop Dud. U nongthoh um sngew bit ban ieh ia ka ri Myngkoi khlem nongap. Kumta u ai hukum iu Spai ban

- (i) dih na Khyrdop Dud lada jia ba thngan ne sliang;
- (ii) peit la ka wah Dud ka rit ne ka neh kumjuh. Lada ka rit, ka mut nongshun u khlaiñ, lada ka heh katjuh ka mut ka liang jong ki ka khlaiñ, kumta u Spai u lah ban leh kmen katba mon;
- (iii) peit dngong hu Maw ai dak. Lada uta u maw u paw dak jhieh, u Spai u dei ban hiar sha Jylla Khyndai ban shaw ia ka Pap bad ka Jangiap;
- (iv) dih artad shi kpoh ka um Jingklet na wah Jingklet. ba da kata yn ioh leh ki kam barim ha ri jingthaw phylla.

(II:993-1005)

U Spai u la nang pyndep la ka kamram bad ka por ka la nang iaied. U Jom bad la paid ksuid ruh ki la nang her bad mynta ki la poi ha u Bnai hapdeng ka jingialeh ia ka thma lympat. La iathuh ba u leit Paidbah bad u Ren, kumjuh ruh u Jom ki la kyllon ha khmat u Trongbah Rwaibah. Kat kum ka hukum ba la ai hu Spai, ka wah Dud ha Khyrdop Dud ka rit. U Spai u la lynga pisa haduh katta katta. Ki khmat jong u kat kum ka hukum ki la shu neh hu maw ai dak, hynrei katba u peit kumta, ka dak syndur, kata ka dak jhieh pyllun ka paw

(III:370-79)

Ka jingialeh hapteng u Jom bad Trongbah ka sdang biang. Ha kane ka sien kaba ar, u Jom u la jop iu Trongbah. Namar ba u jop, ka dak syndur ruh kam jah shuh. Kane ka long ka dak ba biang ba dei ban hiar sha Khyndai Pateng Niamra Jylla Khyndai ban pyndep ia baroh ba la hukum ia u. Katba U Spai u nang leh kumta kiwei pat ki ksuid ki la nang hiar ha kliar ki Mangkashang.

U nongthoh u iathuh ba kata ka jingleit phai u Spai sha Nurok ka la shim por ar sngi. Kata, shi sngi leit shi sngi wan. Bad la iathuh ba u Jom u ai katjuh ka por ia kiwei ki ksuid ban leit ia swait kylleng ka Pyrthei. Kane ka pynpaw ba ka don ka jinglangdong na ka liang ka por ruh. U Jom u ap ban rai ia kano kano kawei pat ka jingrai ynda la wan u Spai, ka Pap bad ka Jingiap. Namarkata u ong:

Ngin rai ynda sa lai hangne kin poi"

III:588

Ha ka step kaba bud, kine lai ki poi, ki lap iu Jom bu shong marwei. U Spai, ka Pap bad Jingiap ki kylli sngew khluh balei u sah marwei kumta. La iathuh ba u Jom um lait ban kren shi por.

Tang rmiang shyntur ki khih, sawa kam mih.

(III:582)

Haba u la lait kren pat, u la khot ia ki nongialam na ki Jylla baroh kynthup ia u Spai ban ia hiar lang baroh sha ri Khasi. U Spai bad ka Pap ki long ki lok kiba ia jan bha. Haba ki iohi ba u Jom u khuslai ba ki bun kiba pan laitluid noh na u, kine ar ki pyntngen iu Jom. Ka Pap ka ong

"... Ma nga ngan bud ia phi

Ban biang ki kam baroh; teng teng u Spai,

Teng teng ma nga ngin par sha trep sha skum

U briew mynmiet; ngin khmih mynsngi aiu

U leh hangne: mano hukum ia u

Ba ai;

...

Ngim dei ban leh kyrkieh ei ei hangne."

(III:677-85)

U Spai u kubur ia kaba ai jingmut ka Pap ban par sha trep u briew kumta u ong:

"Hooid kynrad

Ngan her ngan swait kylleng ha dur bympaw,

Teng teng hu ngap u Iwai ne thapbalieh

Bun rong, ne skaiñ ha met jong u ban dem,

Khuhor sha phi ngan wan ban ai tista."

(III:688-91)

U Jom u mynjur bad ka Pap shaphang jong ka bad u Spai. Namarkata u ong:

Ka Pap bad Spai kin leh la kam bla pan

(III:709)

Kane ka jingpan u Spai ka khun sha ka ban pyndep lut ia ki jingjia ha ki Kitab IV bad V. Kat kum ka jingpan, u Spai ha kaba sdang ka Kitab IV u la mih na Diengiei shaphang mihngi bad u la poi top ha kliar u Sohpetbneng. U la iohsngew ia ka jingsawa ba ki Hynniew Jur ki hiar lyngba ka jingkieng hangta. U la dem khop ha tiew tyrso, u da paw ha dur ngaptem. U la pyrkhath un leh kumno ban pynwan ia kita hajan. Kumne kumne ka buit nurok ki tuid sha u. U nongthoh u ong

Mynta u tip lada sha u ki wan,

Ka kam ban leh lada ka suiñ ka shah!

(IV:24-5)

Kaei kata ka kam? Kynmaw u Spai u don shi kpoh ka um Jingklet. Ka bor jong kata ka um Jingklet ka la trei kam ha kawei na ki kynthei naba ka la khmih shaiñ ha u bad pynshah shkor ia ka sur ba pynmih une u ngaptem. Ka jingiashem ki khmat bad shkor ka pynlong ia ka ban hap ha ka bor kaba u Spai u don. Kumta ka la klet ban bud iu Kñi Rangbah. (IV:24-5)

Tang shu mar ia iohi ba ka bor jong u ka la trei ha ka, u Spai u sdang ban sei sa ki nia pynbyrngia. Ha ka Kitab IV ngin shem ba kaba kham bun ka kren ia ki kam u Spai ha ka jingiadei (i) bad ki briew; (ii) bad u Jom.

U Spai u paw ha ki briew ha ki ar dur. Ha ka sngi kaba nyngkong kum u ngaptem, ha ka sngi kaba ar pat kum u skaiñ. Kane ka jingshim jong u ia ki dur ba pher ka pyndep ia ki kyntien jong u ba la kdew haneng, bad ia ki jong u Jom ruh kiba u sneng ia ki ba kin rit kin heh kin kylla rong, kin paw ha dur ban i ka khmat (I:539-48).

La hukum iu Spai ba un dih shi kpoh ka um Jingklet. Ban pynlangdong ia ki jingjia ha ka Kitab (V:79-81) la iathuh ba u Spai u khlei ia ka ha wah ba tuid. Ki riewthymmai ki dih um na ki wah ba tuid, kumta ki klet lut ia ki puriskam riewrim baroh. Kane ka pynrben ia ka jinglong thala jong ki, bad pynngam shuh shüh ha ki jyrseh ba laiphew jait.

Hadien ba u la pyndep lut ia la ka kamram, kum u nongsyntiat ia u briew, bad para ksuid (kynmaw dei u Spai uba iathuh ha u Jom kumno kiwei pat ki ksuid ki trei), hadien ruh ba u la shim ia la ka bynta kaba kham bun kum u ksuid ha kaba pynphai dien iu briew na u Blei bad ha kaba pynlong iu briew ban peit iu Blei da ki khmat artatien, bad ban peit ha lade kum uba shah leh bymdei, u Spai um donkam shuh ban trei ha Pyrthei. Ka jingrai u Spai ban phai dien trai noh ka ai lad ba u Jom ruh un leh kumjuh namar ma u ruh um don shuh kano kano ka kam ban leh. Ki ksuid kim donkam nongialam

shuh. Ki la trei dep lut ia la ki kam khlem ka jingai jingmut shuh jong u. Kumta u Jom lem bad u Spai ki phai dien trai.

Haba ngi peit bniah ia ka poim baroh kawei ngi iohi ba ym don wat kawei ruh ka bynta na ka liang u Spai ia kaba ym shym la syndong bha khop ryngkat lang bad kiwei ki jingjia.

Ka Jingskuiñ u Jom

Ha ka Kitab I la pyni ba u Jom u skuiñ, u da ksaid kynthlep ban mih thapniang ban her sawdong ban swait mihngi sepngi mano ba shlan wei briew ban trei minot, mano kyrting u Blei ba nam, bym tieng ioh paw ka tlot ka swai.

Ia ka jingskuiñ la pynhun da ka jingwan mih u Basa bad ka Ramew. Haba u la ioh jingtip katto katne na ki shaphang ki 'jingthaw phylla' ka jingskuiñ jong u ka la ioh sohpdung. U la buh ia ka sohpdung lyngba kine ki ktien,

Ia nga jingthaw phylla un nguh shi rta
(I:427)

ha khmat jong u. U la leh shitom khait ban ia id lyngba ki Jylla ka ri Myngkoi ban wad ia ka ri ki jingthaw phylla. Khadduh haba u la jop ia u Trongbah Rwaibah, kum ka nong nongjop u la ioh jingtip kaba thikna na u shaphang ka PYRTHEI bad shaphang ki BRIEW. Kane ka jingtip thikna ka la pynsgewbha iu Jom ba mynta la pynskhem ba kata ka jingiaid lynti jong u bad la u paid ksuid kam shym la long kaba lehnohei. La iathuh ba mynta ruh u Jom u skuiñ kat haduh ba ki mat khohsiew jong u ki riew khreb khreb (III:473). U skuiñ ban poi sha ri ki jingthaw phylla, u skuiñ ban jop ia ki nu Blei. u skuiñ ban ioh pyndep ia kata kaba la sahteng baroh shikatta kaba u ong

“Kin sngap ia nga mynta; kim sngap mynshuwa.”
(IV:349)

Ka jingskuiñ ka kuñ jylli haba u Jom u la lap bad jop iu briew bad u la lah ban pynmane shisha ia u. Ka allegory jong ka Iewthala ka kdew shai ba u briew u la mane shisha iu Jom. Haba u la ioh ia ka thong kaba sah ia u ban leh ka long ban leit phai noh sha ri Myngkoi bad hangta ban ap iu briew. (V:451-2). Kane ka long ka jingialang lang jong ki jingjia kiba la ialam sha ka ban ring pynkut ia ka jylli na kaba ki la sdang.

Kawei pat ka jingjia kaba tylli bha mlun ka shad sawdong u Jom hi ha ka jingiadei bad kaba jah ka burom jong u. Ngan kdew ia kane ha ka Lynnong: U Jom.

